

Zbierka súdnych rozhodnutí

ROZSUDOK SÚDNEHO DVORA (druhá komora)

zo 14. septembra 2017*

„Návrh na začatie prejudiciálneho konania – Súdna spolupráca v občianskych veciach – Súdna právomoc – Právomoc v oblasti individuálnych pracovných zmlúv – Nariadenie (ES) č. 44/2001 – Článok 19 bod 2 písm. a) – Pojem ‚miesto, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu‘ – Letecké odvetvie – Členovia posádky – Nariadenie (EHS) č. 3922/91 – Pojem ‚domáca základňa“

V spojených veciach C-168/16 a C-169/16,

ktorých predmetom sú návrhy na začatie prejudiciálneho konania podľa článku 267 ZFEÚ, podané rozhodnutiami Cour du travail de Mons (Vyšší pracovný súd Mons, Belgicko) z 18. marca 2016 a doručené Súdnemu dvoru 25. marca 2016, ktoré súvisia s konaniami:

Sandra Nogueira,

Victor Perez-Ortega,

Virginie Mauguit,

Maria Sanchez-Odogherty,

José Sanchez-Navarro

proti

Crewlink Ireland Ltd (C-168/16)

a

Miguel José Moreno Osacar

proti

Ryanair Designated Activity Company, predtým Ryanair Ltd (C-169/16),

SÚDNY DVOR (druhá komora),

v zložení: predseda druhej komory M. Ilešič, predseda Súdneho dvora, vykonávajúci funkciu sudcu druhej komory K. Lenaerts, sudcovia A. Rosas, C. Toader (spravodajkyňa) a E. Jarašiūnas,

generálny advokát: H. Saugmandsgaard Øe,

* Jazyk konania: francúzština.

tajomník: I. Illéssy, referent,

so zreteľom na písomnú časť konania a po pojednávaní z 2. februára 2017,

so zreteľom na pripomienky, ktoré predložili:

- S. Nogueira, V. Perez-Ortega, V. Mauguit, M. Sanchez-Odogherty a J. Sanchez-Navarro a i. a M. J. Moreno Osacar, v zastúpení: S. Gilson a F. Lambinet, avocats,
- Crewlink Ireland Ltd, v zastúpení S. Corbanie, advocaat, a F. Harmel, avocat,
- Ryanair Designated Activity Company, predtým Ryanair Ltd, v zastúpení: S. Corbanie, advocaat, F. Harmel a E. Vahida, avocats a G. Metaxas-Maranghidis, dikigoros,
- belgická vláda, v zastúpení: C. Pochet, M. Jacobs a L. Van den Broeck, splnomocnené zástupkyne,
- Írsko, v zastúpení: A. Joyce, splnomocnený zástupca, za právnej pomoci S. Kingston, barrister,
- francúzska vláda, v zastúpení: D. Colas, D. Segoin a C. David, splnomocnení zástupcovia,
- holandská vláda, v zastúpení: M. Bulterman a C. Schillemans, splnomocnené zástupkyne,
- švédka vláda, pôvodne v zastúpení: C. Meyer-Seitz, A. Falk, U. Persson a N. Otte Widgren, splnomocnené zástupkyne, neskôr C. Meyer-Seitz a A. Falk, splnomocnené zástupkyne,
- Európska komisia, v zastúpení: M. Wilderspin, M. Heller a P. Costa de Oliveira, splnomocnení zástupcovia,

po vypočutí návrhov generálneho advokáta na pojednávaní 27. apríla 2017,

vyhlásil tento

Rozsudok

- 1 Návrhy na začatie prejudiciálneho konania sa týkajú výkladu článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (Ú. v. ES L 12, 2001, s. 1; Mim. vyd. 19/004, s. 42; ďalej len „nariadenie Brusel I“).
- 2 Tieto návrhy boli podané v rámci dvoch sporov, a to vo veci C-168/16, medzi na jednej strane Sandrou Nogueirovou, Victorom Perezom-Ortegom, Virginie Mauguitovou, Mariou Sanchezovou-Odoghertyovou a Joséom Sanchezom-Navarrom (ďalej spolu len „pani Nogueirová a i.“) a na druhej strane spoločnosťou Crewlink Ireland Ltd (ďalej len „Crewlink“), a vo veci C-169/16, medzi na jednej strane pánom Miguelom Joséom Morenom Osacarom a na druhej strane spoločnosťou Ryanair Designated Activity Company, predtým Ryanair Ltd (ďalej len „Ryanair“), vo veci podmienok vykonávania a skončenia individuálnych pracovných zmlúv pani Nogueirovej a i. a pána Morena Osacara, ako aj medzinárodnej právomoci belgických súdov prejednať tieto spory.

Právny rámec

Medzinárodné právo

- 3 Dohovor o medzinárodnom civilnom letectve podpísaný v Chicagu (Spojené štáty) 7. decembra 1944 (ďalej len „Chicagský dohovor“) bol ratifikovaný všetkými členskými štátmi Európskej únie, ktorá však sama zmluvnou stranou uvedeného dohovoru nie je.
- 4 Článok 17 tohto dohovoru stanovuje:
- „Lietadlá majú štátnu príslušnosť štátu, v ktorom sú zaregistrované.“

Právo Únie

- 5 Odôvodnenia 13 a 19 nariadenia Brusel I znejú:
- „(13) V oblasti poistenia, spotrebiteľských zmlúv a pracovnoprávných vzťahov by slabší účastník mal byť chránený normami právomoci, ktoré lepšie chránia je[ho] záujmy než všeobecné normy právomoci.
- ...
- (19) Treba zaručiť kontinuitu medzi dohovorom [z 27. septembra 1968 o súdnej právomoci a o výkone rozhodnutí v občianskych a obchodných veciach [*neoficiálny preklad*] (Ú. v. ES L 299, 1972, s. 32), zmeneným neskoršími dohovormi týkajúcimi sa pristúpenia nových členských štátov k tomuto dohovoru] a týmto nariadením a musia sa určiť prechodné ustanovenia na tento účel. Rovnaká potreba kontinuity sa týka aj výkladu [tohto] dohovoru... a [prvý protokol o výklade dohovoru z roku 1968 Súdnym dvorom, v zmenenom znení [*neoficiálny preklad*] (Ú. v. ES C 27, 1998, s. 28)] by sa mal naďalej uplatniť na konania začaté pred nadobudnutím účinnosti tohto nariadenia.“
- 6 Oddiel 5 kapitoly II tohto nariadenia, ktorý sa skladá z článkov 18 až 21, uvádza pravidlá o právomoci týkajúce sa sporov vo veciach individuálnych pracovných zmlúv.
- 7 Článok 18 bod 1 uvedeného nariadenia stanovuje:
- „Vo veciach individuálnych pracovných zmlúv sa právomoc určí podľa tohto oddielu bez vplyvu na článok 4 a článok 5 bod 5.“
- 8 Článok 19 tohto istého nariadenia stanovuje:
- „Zamestnávateľa s bydliskom v členskom štáte možno žalovať:
1. na súdoch členského štátu, v ktorom má bydlisko, alebo
 2. v inom členskom štáte
 - a) na súdoch podľa miesta, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu alebo na súdoch podľa miesta, kde naposledy prácu vykonával, alebo
 - b) ak zamestnanec prácu nevykonáva alebo obvyčajne nevykonával v jednej krajine, na súdoch podľa miesta, kde sa nachádza alebo nachádzala prevádzkareň, ktorá zamestnanca najala.“

9 Článok 21 nariadenia Brusel I znie:

„Od ustanovení tohto oddielu sa možno odchýliť len dohodou o voľbe právomoci:

1. dojednanou po vzniku sporu, alebo
2. ktorá umožní zamestnancovi začať konanie na iných súdoch, než tých, ktoré sú uvedené v tomto oddiele.“

10 Preambula Dohovoru o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky, otvoreného na podpis v Ríme 19. júna 1980 (Ú. v. EÚ C 169, 2005, s. 10, ďalej len „Rímsky dohovor“) stanovuje:

„Vysoké zmluvné strany Zmluvy o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva,

v snahe pokračovať v oblasti medzinárodného práva súkromného v práci na harmonizácii práva, ktorá sa začala v rámci Spoločenstva, predovšetkým v oblasti právomoci súdov a výkonu rozsudkov,

s cieľom určiť jednotné pravidlá na určovanie rozhodného práva pre zmluvné záväzky,

dohodli sa takto...“.

11 Nariadenie Rady (EHS) č. 3922/91 zo 16. decembra 1991 o harmonizácii technických požiadaviek a správnych postupov v oblasti civilného letectva (Ú. v. ES L 373, 1991, s. 4; Mim. vyd. 07/001, s. 348), zmenené nariadením Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1899/2006 z 12. decembra 2006 (Ú. v. EÚ L 377, 2006, s. 1) (ďalej len „nariadenie č. 3922/91“), sa uplatňuje, ako sa stanovuje v jeho článku 1, „pri harmonizácii technických požiadaviek a správnych postupov v oblasti bezpečnosti civilného letectva, ktoré sa týkajú prevádzky a údržby lietadiel a osôb a organizácií zapojených do týchto úloh“.

12 Toto nariadenie obsahovalo pred svojím zrušením nariadením Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 216/2008 z 20. februára 2008 o spoločných pravidlách v oblasti civilného letectva a o zriadení Európskej agentúry pre bezpečnosť letectva, ktorým sa zrušuje smernica Rady 91/670/EHS, nariadenie (ES) č. 1592/2002 a smernica 2004/36/ES (Ú. v. EÚ L 79, 2008, s. 1), prílohu III, ktorej článok Q bol nazvaný „Obmedzenie času letu, času v službe a požiadavky na odpočinok“. Predpis (OPS) 1.1090 bod 3.1 uvedený v tomto článku stanovoval:

„Prevádzkovateľ určí domácu základňu pre každého člena posádky.“

13 V uvedenom článku sa nachádzal aj predpis OPS 1.1095, ktorý vo svojom bode 1.7 definoval pojem „domáca základňa“ ako „miesto, ktoré členovi posádky určí prevádzkovateľ. Z tohto miesta člen posádky bežne začína a končí službu alebo sériu služieb a prevádzkovateľ za normálnych podmienok nie zabezpečí [nie je povinný zabezpečiť – *neoficiálny preklad*] danému členovi posádky ubytovanie“.

14 Okrem toho predpis OPS 1.1110, ktorý sa tiež nachádzal v prílohe III článku Q nariadenia č. 3922/91, nazvaný „odpočinok“, znel takto:

„1. *Minimálny odpočinok*

- 1.1. Minimálny odpočinok, ktorý musia mať členovia posádky pred začatím času letovej služby začínajúcej na domácej základni, trvá minimálne tak dlho, ako predchádzajúci čas služby alebo 12 hodín, podľa toho, ktorý časový úsek je dlhší.

1.2. Minimálny odpočinok, ktorý musia mať členovia posádky pred začatím času letovej služby začínajúcej mimo domácej základne trvá minimálne tak dlho, ako predchádzajúci čas služby alebo 10 hodín, podľa toho, ktorý časový úsek je dlhší. V prípade minimálneho odpočinku mimo domácej základne musí prevádzkovateľ umožniť členom posádky 8-hodinový spánok, pričom vezme do úvahy cestovanie a ďalšie fyziologické potreby. ...“

15 V oblasti sociálneho zabezpečenia sa pojem „domáca základňa“ spomína aj v odôvodnení 18b nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 883/2004 z 29. apríla 2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia (Ú. v. EÚ L 166, 2004, s. 1; Mim. vyd. 05/005, s. 72), zmeneného nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 465/2012 z 22. mája 2012 (Ú. v. EÚ L 149, 2012, s. 4). Uvedené odôvodnenie znie:

„V prílohe III k nariadeniu [č. 3922/91] sa vymedzuje pojem ‚domáca základňa‘ pre členov letovej posádky a palubných sprievodcov ako miesto, ktoré členovi posádky určí prevádzkovateľ a z ktorého člen posádky bežne začína a končí službu alebo sériu služieb a kde prevádzkovateľ za normálnych podmienok nie je povinný zabezpečiť danému členovi posádky ubytovanie. Na uľahčenie uplatňovania hlavy II tohto nariadenia na členov letovej posádky a palubných sprievodcov je vhodné používať pojem ‚domáca základňa‘ ako kritérium na určovanie právnych predpisov uplatniteľných na členov letovej posádky a palubných sprievodcov. Právne predpisy uplatniteľné na členov letovej posádky a palubných sprievodcov by však mali zostať stabilné a zásada domácej základne by nemala viesť k častým zmenám uplatniteľných právnych predpisov z dôvodu pracovných modelov tohto odvetvia alebo sezónnych potrieb.“

16 Článok 11 nariadenia č. 883/2004, uvedený v jeho hlave II, týkajúci sa určenia uplatniteľných právnych predpisov, stanovuje:

„1. Osoby, na ktoré sa toto nariadenie vzťahuje, podliehajú právnym predpisom len jedného členského štátu. Tieto právne predpisy sa určia v súlade s touto hlavou.

...

3. S výhradou článkov 12 až 16:

a) osoba vykonávajúca činnosť ako zamestnanec alebo samostatne zárobkovo činná osoba v členskom štáte podlieha právnym predpisom tohto členského štátu;

...

5. Činnosť člena letovej posádky alebo palubného sprievodcu, ktorý poskytuje služby v oblasti osobnej alebo nákladnej leteckej dopravy, sa má považovať za činnosť vykonávanú v členskom štáte, v ktorom sa nachádza domáca základňa, ako sa vymedzuje v prílohe III k nariadeniu (EHS) č. 3922/91.“

17 Článok 3 nariadenia č. 465/2012 spresňuje, že článok 11 ods. 5 nariadenia č. 883/2004 nadobudne účinnosť dvadsiatym dňom po jeho uverejnení v *Úradnom vestníku Európskej únie*. Keďže k uvedenému uverejneniu došlo 8. júna 2012, zmeny zavedené týmto nariadením nie sú v dôsledku toho uplatniteľné z hľadiska *ratione temporis* na spory vo veci samej.

Spory vo veci samej a prejudiciálne otázky

Vec C-169/16

- 18 Dňa 21. apríla 2008 uzavrel pán Moreno Osacar v Španielsku pracovnú zmluvu so spoločnosťou Ryanair, leteckou spoločnosťou so sídlom v Írsku.
- 19 Na základe tejto zmluvy jeho úlohy zahŕňali „bezpečnosť, starostlivosť, pomoc a kontrolu cestujúcich; úlohy pri nástupe do lietadla a pri výstupe z lietadla..., predaj na palube lietadla; čistenie interiéru lietadla, overovanie bezpečnosti a všetky relevantné úlohy, ktoré mu môžu... byť zverené spoločnosťou“.
- 20 V zmysle uvedenej zmluvy vyhotovenej v anglickom jazyku boli írske súdy príslušné rozhodovať o prípadných sporoch, ktoré vzniknú medzi zmluvnými stranami vo vzťahu k vykonávaniu a skončeniu tejto zmluvy a pracovnoprávny vzťah medzi nimi sa riadil právnou úpravou tohto členského štátu. V tej istej zmluve sa tiež uvádzalo, že práca, ktorú pán Moreno Osacar vykonáva ako palubný sprievodca, sa považuje za vykonávanú v Írsku, keďže jeho úlohy boli vykonávané na palube lietadla zaregistrovaného v tomto členskom štáte a patriaceho tejto leteckej spoločnosti.
- 21 Okrem toho sa v pracovnej zmluve pána Morena Osacara označovalo letisko v Charleroi (Belgicko) za „domácu základňu“ a vyžadovalo sa, aby býval vo vzdialenosti jednej hodiny cesty od základne, na ktorú bol pridelený, čo bol dôvod, pre ktorý sa pán Moreno Osacar usadil v Belgicku.
- 22 Dňa 1. apríla 2009 bol pán Moreno Osacar povýšený do funkcie „supervízora“. Výpoveď podal 16. júna 2011.
- 23 Keďže sa pán Moreno Osacar domnieval, že jeho bývalý zamestnávateľ je povinný dodržiavať a uplatňovať ustanovenia belgickej právnej úpravy a myslel si, že súdy tohto členského štátu sú príslušné rozhodovať o jeho návrhoch, podal 8. decembra 2011 žalobu proti spoločnosti Ryanair na Tribunal du travail de Charleroi (Belgique) (Pracovnoprávny súd Charleroi, Belgicko), aby od svojho bývalého zamestnávateľa získal vyplatenie rôznych náhrad škody.
- 24 Ryanair spochybnila príslušnosť belgických súdov rozhodovať v tomto spore. V tejto súvislosti táto spoločnosť tvrdila, že existuje úzka a konkrétna väzba medzi uvedeným sporom a írskymi súdmi. Okrem doložky o voľbe súdu a doložky označujúcej írsku právo za uplatniteľné právo uvedená spoločnosť uvádza, že pán Moreno Osacar podliehal írskej právnej úprave v oblasti daní a sociálneho zabezpečenia, že plnil svoju pracovnú zmluvu na palube lietadiel zaregistrovaných v Írsku a podliehal právnej úprave tohto členského štátu a že aj keby pán Moreno Osacar podpísal svoju pracovnú zmluvu v Španielsku, uvedená zmluva by začala platiť až v deň, keď ju podpísala Ryanair vo svojom sídle v Írsku.
- 25 Rozsudkom vyhláseným 4. novembra 2013 Tribunal du travail de Charleroi (Pracovnoprávny súd Charleroi) rozhodol, že belgické súdy nie sú príslušné rozhodnúť o návrhu pána Morena Osacara. Pán Moreno Osacar podal proti tomuto rozsudku odvolanie na vnútroštátny súd, Cour du travail de Mons (Vyšší pracovný súd Mons, Belgicko).
- 26 Vnútroštátny súd v prvom rade poukazuje na niektoré skutkové zistenia. Uvádza, že pracovné dni pána Morena Osacara sa vždy začínali na letisku v Charleroi a končili sa na tom istom mieste. Takisto bol niekedy nútený zostať na tomto letisku a čakať na nahradenie prípadne neprítomného zamestnanca.
- 27 V nadväznosti na tieto spresnenia tento súd uvádza, že pred rozhodnutím sporu vo veci samej musí tento súd rozhodnúť o príslušnosti belgických súdov rozhodovať v tomto spore.

- 28 Tento vnútroštátny súd najprv vyhlásil, že doložku o voľbe právomoci nie je možné namietať voči pánovi Morenovi Osacarovi na základe článku 21 nariadenia Brusel I, a následne spresnil, že preskúmanie takejto otázky sa musí vykonať vzhľadom na článok 19 bod 2 tohto nariadenia. Vnútroštátny súd pripomína, že toto ustanovenie označuje rozličné súdy príslušné rozhodovať spory, ktoré môžu vzniknúť z pracovnej zmluvy. Okrem iného sa domnieva, že miesto obvyklého výkonu práce sa v judikatúre Súdneho dvora už dlhú dobu považuje za podstatné kritérium.
- 29 V tejto súvislosti, v prípade, keď zamestnanec vykonáva svoju prácu na území viacerých zmluvných štátov, z judikatúry Súdneho dvora, a najmä z bodu 24 rozsudku z 13. júla 1993, Mulox IBC (C-125/92, EU:C:1993:306), vyplýva, že miesto obvyklého výkonu práce môže byť definované ako „miesto, v ktorom alebo z ktorého zamestnanec vykonáva podstatnú časť svojich povinností vo vzťahu k zamestnávateľovi“. Z toho by vyplývalo, že na určenie tohto miesta by mali vnútroštátne súdy postupovať podľa metódy indícií, to znamená zohľadniť všetky okolnosti prejednávaneho prípadu s cieľom určenia štátu, s ktorým má pracovná činnosť najsilnejšiu väzbu.
- 30 Určenie súdu príslušného rozhodovať spory, ktoré súdom členských štátov predložili členovia posádky leteckých spoločností, je osobitne problematické.
- 31 Pokiaľ ide konkrétnejšie o identifikáciu „skutočného centra výkonu práce“ týchto zamestnancov, vnútroštátny súd sa pýta, či toto miesto nepredstavuje v konečnom dôsledku pojem veľmi blízky pojmu „domáca základňa“ definovaného v prílohe III nariadenia č. 3922/91, keďže, ako sa zdá, uvedené indikuje aj odkaz na tento pojem v právnej úprave Únie v oblasti sociálneho zabezpečenia.
- 32 Za týchto okolností sa Cour du travail de Mons (Vyšší pracovný súd Mons) rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru nasledujúcu prejudiciálnu otázku:

„Má sa vzhľadom na:

- požiadavky predvídateľnosti riešení a právnej istoty, na základe ktorých boli prijaté pravidlá v oblasti súdnej právomoci a výkonu rozhodnutí v občianskych a obchodných veciach, ako boli vypracované v [Dohovore z 27. septembra 1968 o súdnej právomoci a výkone rozhodnutí v občianskych a obchodných veciach, zmenenom následnými dohovormi o prístupí nových členských štátov k tomuto dohovoru] ako aj v nariadení [Brusel I] (pozri najmä rozsudok z 19. júla 2012, Mahamdia (C-154/11, EU:C:2012:491, body 44 a 46),
- špecifiká spojené so sektorom európskej leteckej dopravy, v rámci ktorého členovia posádky leteckých spoločností, ktorých sídlo je v jednom zo štátov Únie, prelietavajú denne územie Európskej únie z domácej základne, ktorá sa môže nachádzať, ako v prejednávanom prípade, v inom štáte Únie,
- špecifiká vlastné tomuto sporu, ako sú opísané v rámci odôvodnenia [návrhu na začatie prejudiciálneho konania],
- kritérium vyvedené z pojmu ‚domáca základňa‘ (ako je definovaný v prílohe III nariadenia [č. 3922/91], použité v nariadení [č. 883/2004] na určenie právnej úpravy sociálneho zabezpečenia uplatniteľnej od 28. júna 2012 na členov letovej posádky a palubných sprievodcov,
- výklad odvodený z judikatúry rozvinutej Súdny dvorom Európskej únie na základe rozsudkov citovaných v odôvodnení tohto rozhodnutia,

pojem ‚obvyklé miesto výkonu pracovnej zmluvy‘, ako je uvedený v článku 19 bode 2 nariadenia [Brusel I], vykladať ako porovnateľný s pojmom ‚domáca základňa‘, ktorý je definovaný v prílohe III nariadenia [č. 3922/91] ako ‚miesto, ktoré členovia posádky určí prevádzkovateľ, kde tento bežne začína a končí službu alebo sériu služieb a prevádzkovateľ za normálnych podmienok nie je povinný zabezpečiť

danému členovi posádky ubytovanie, a to na účely určenia zmluvného štátu (a teda jeho súdnej právomoci), na území ktorého zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu, pokiaľ tento pracovník je zamestnaný ako člen posádky spoločnosti podriadenej právu jedného zo štátov Únie, uskutočňujúcej medzinárodnú leteckú dopravu cestujúcich na celom území Európskej únie, keďže tento hraničný ukazovateľ vyvodený z ‚domácej základne‘, ktorá je vnímaná ako ‚skutočné centrum pracovnoprávneho vzťahu‘ v rozsahu, v akom na tomto mieste všetci zamestnanci systematicky začínajú a končia svoj pracovný deň, pričom si tam organizujú svoju dennú prácu a v blízkosti ktorého sa počas trvania zmluvných vzťahov, v rámci ktorých boli poskytnutí tejto leteckej spoločnosti, skutočne usadili, má súčasne najužšiu väzbu so zmluvným štátom a zabezpečuje najadekvátnejšiu ochranu najslabšej strane v zmluvnom vzťahu.“

Vec C-168/16

- 33 Pani Nogueirová a i., portugalskí, španielski alebo belgickí štátni príslušníci, uzatvorili v priebehu rokov 2009 a 2010 pracovné zmluvy s Crewlink, právnickou osobou usadenou v Írsku.
- 34 Každá z ich pracovných zmlúv stanovovala, že títo pracovníci sú zamestnancami spoločnosti Crewlink a sú vyslaní ako palubní sprievodcovia do spoločnosti Ryanair, a to na výkon funkcií porovnateľných s funkciami, ktoré zastával pán Moreno Osacar.
- 35 Tieto pracovné zmluvy, vypracované v anglickom jazyku, takisto stanovovali, že pracovnoprávny vzťah týchto osôb podlieha írskemu právu a že súdy tohto členského štátu sú príslušné na riešenie všetkých sporov týkajúcich sa výkonu alebo vypovedania týchto zmlúv. Tieto zmluvy takisto stanovovali, že platba odmeny sa vykoná na účet v írskej banke.
- 36 Pracovnoprávne vzťahy sa skončili z dôvodu výpovede zo strany zamestnancov alebo prepustenia v priebehu roka 2011.
- 37 Z tých istých dôvodov ako pán Moreno Osacar sa pani Nogueirová a i. obrátili na Tribunal du travail de Charleroi (Pracovnoprávny súd Charleroi), aby sa rozhodlo, že sa im majú zaplatiť rôzne náhrady.
- 38 Rozsudkom zo 4. novembra 2013 tento súd dospel k záveru, že belgické súdy nie sú príslušné na prejednanie týchto žalôb. Žalobcovia vo veci samej podali odvolanie proti tomuto rozsudku na vnútroštátny súd.
- 39 Vnútroštátny súd okrem toho zdôrazňuje, že v zmluvách pani Nogueirovej a i. sa stanovuje, že „lietadlá klienta sú zaregistrované v Írsku a keďže budete plniť úlohy v týchto lietadlách, miesto vášho zamestnania je v Írsku“, že letisko Charleroi je „základňou“ týchto pracovníkov a každý z nich musí bývať do hodiny od základne, na ktorú bude pridelený.
- 40 Okrem toho uvedený súd uvádza určitý počet relevantných skutkových okolností vyplývajúcich z konštatovaní týchto osôb. Po prvé, hoci pracovná zmluva týchto osôb poskytovala zamestnávateľovi možnosť rozhodnúť o presune pani Nogueirovej a i. na iné letisko, v predmetnej veci je nesporné, že jedinou domácou základňou pre služby spoločnosti Crewlink bolo letisko Charleroi. Po druhé každý z týchto pracovníkov začínal pracovný deň na letisku Charleroi a systematicky sa vracal na svoju základňu na konci každého pracovného dňa. Po tretie každému z nich sa stávalo, že musel zostať čakať na letisku Charleroi, aby prípadne nahradil chýbajúceho člena posádky.
- 41 Mimochodom vnútroštátny súd uvádza, že pracovné zmluvy pani Nogueirovej a i. ich zaväzovali k tomu, aby dodržiavali politiku leteckej bezpečnosti, ktorú praktizovala spoločnosť Ryanair. Rovnako existencia spoločných priestorov spoločnosti Ryanair a Crewlink na letisku Charleroi, ako aj výkon

disciplinárnej právomoci riadiaceho personálu spoločnosti Ryanair voči personálu, ktorý dala k dispozícii spoločnosť Crewlink, dostatočne preukazovali existenciu pracovného spoločenstva medzi zamestnancami týchto dvoch spoločností.

- 42 Tento súd odôvodnil nevyhnutnosť podania návrhu na začatie prejudiciálneho konania zmením, ktoré je analogické so zmením svojho návrhu na začatie prejudiciálneho konania vo veci C-169/16. Cour du travail de Mons (Vyšší pracovný súd Mons) rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru v podstate rovnakú prejudiciálnu otázku.
- 43 Rozhodnutím predsedu Súdného dvora z 11. apríla 2016 boli veci C-168/16 a C-169/16 spojené na spoločné konanie na účely písomnej a ústnej časti konania, ako aj rozsudku.

O prejudiciálnych otázkach

- 44 Vnútroštátny súd sa svojimi otázkami v podstate pýta, či v prípade žaloby podanej pracovníkom, ktorý je členom posádky leteckej spoločnosti, alebo je jej daný k dispozícii, a na účely určenia právomoci súdu, na ktorý bola podaná táto žaloba, je pojem „miest[o], kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“ v zmysle článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia Brusel I porovnateľný s pojmom „domáca základňa“ v zmysle prílohy III nariadenia č. 3922/91.
- 45 Na úvod treba v prvom rade spresniť, že ako vyplýva z odôvodnenia 19 nariadenia Brusel I a keďže toto nariadenie nahrádza vo vzťahoch medzi členskými štátmi Dohovor z 27. septembra 1968 o súdnej právomoci a o výkone rozhodnutí v občianskych a obchodných veciach, v znení zmenenom následnými dohovormi týkajúcimi sa pristúpenia nových členských štátov k tomuto dohovoru (ďalej len „Bruselský dohovor“), výklad poskytnutý Súdnym dvorom, pokiaľ ide o ustanovenia tohto dohovoru, platí takisto vo vzťahu k ustanoveniam tohto nariadenia, keď ustanovenia týchto právnych predpisov možno kvalifikovať ako rovnocenné (rozsudok zo 7. júla 2016, Hőszi, C-222/15, EU:C:2016:525, bod 30 a citovaná judikatúra).
- 46 V tejto súvislosti, hoci v pôvodnom znení tento dohovor neobsahoval osobitné ustanovenie týkajúce sa pracovnej zmluvy, text článku 19 bodu 2 nariadenia Brusel I je takmer zhodný s textom článku 5 bodu 1 druhou a treťou vetou uvedeného dohovoru v znení vyplývajúcom z Dohovoru 89/535/EHS o pristúpení Španielskeho kráľovstva a Portugalskej republiky k Dohovoru o súdnej právomoci a o výkone rozhodnutí v občianskych a obchodných veciach, a k Protokolu o jeho výklade Súdnym dvorom, zmeneným Dohovorom o pristúpení Dánskeho kráľovstva, Írska a Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska a Dohovorom o pristúpení Helénskej republiky [*neoficiálny preklad*] (Ú. v. ES L 285, 1989, s. 1), takže v súlade s judikatúrou pripomenutou v predchádzajúcom bode treba zabezpečiť kontinuitu pri výklade týchto dvoch právnych predpisov.
- 47 Okrem toho, pokiaľ ide o individuálnu pracovnú zmluvu, miesto výkonu povinnosti, ktoré je základom pre žalobu, uvedené v článku 5 bode 1 druhej časti vety Bruselského dohovoru, sa musí určiť na základe jednotných kritérií, ktoré prináleží definovať Súdnemu dvoru, pričom musí vychádzať zo systému a cieľov tohto dohovoru. Súdny dvor totiž zdôraznil, že takýto autonómny výklad je jediný takej povahy, že zabezpečí jednotné uplatňovanie tohto dohovoru, ktorého cieľom je najmä zjednotenie kompetenčných pravidiel súdov zmluvných štátov, aby sa v čo najväčšej možnej miere predchádzalo vzniku situácie, že viacero súdov má právomoc na prejednanie toho istého právneho vzťahu, a posilnila sa právna ochrana osôb usadených v Spoločenstve, pričom sa umožní súčasne žalobcovi ľahko identifikovať súd, na ktorý sa môže obrátiť a žalovanému primerane predpokladať, na ktorom súde ho možno zažalovať (rozsudok z 10. apríla 2003, Pugliese, C-437/00, EU:C:2003:219, bod 16 a citovaná judikatúra).

- 48 Z toho vyplýva, že táto požiadavka autonómneho výkladu sa uplatňuje takisto na článok 19 bod 2 nariadenia Brusel I (pozri v tomto zmysle rozsudok z 10. septembra 2015, Holterman Ferho Exploitation a i., C-47/14, EU:C:2015:574, bod 37 a citovaná judikatúra).
- 49 V druhom rade z ustálenej judikatúry Súdneho dvora vyplýva, že pokiaľ ide o spory týkajúce sa pracovných zmlúv, kapitola II oddiel 5 nariadenia Brusel I stanovuje sériu pravidiel, ktorých cieľom je, ako vyplýva z odôvodnenia 13 tohto nariadenia, chrániť najslabšiu zmluvnú stranu prostredníctvom kompetenčných pravidiel, ktoré sú výhodnejšie pre záujmy tejto zmluvnej strany (pozri v tomto zmysle rozsudky z 19. júla 2012, Mahamdia C-154/11, EU:C:2012:491, bod 44, ako aj citovanú judikatúru, a z 10. septembra 2015, Holterman Ferho Exploitation a i., C-47/14, EU:C:2015:574, bod 43).
- 50 Tieto pravidlá totiž najmä umožňujú pracovníkovi, aby podal žalobu proti svojmu zamestnávateľovi na súde, o ktorom sa domnieva, že je najbližšie k jeho záujmom, keď mu priznáva možnosť obrátiť sa na súdy členského štátu, v ktorom má zamestnávateľ sídlo alebo na súde v mieste, na ktorom pracovník obvykle vykonáva svoju prácu, alebo, ak sa práca nevykonáva v tej istej krajine, na súde v mieste, kde sa nachádza prevádzka, ktorá zamestnala pracovníka. Ustanovenia uvedeného oddielu obmedzujú takisto možnosť výberu súdu zo strany zamestnávateľa, ktorý chce zažalovať zamestnanca, ako aj možnosť urobiť výnimku z kompetenčných pravidiel stanovených uvedeným nariadením (rozsudok z 19. júla 2012, Mahamdia, C-154/11, EU:C:2012:491, bod 45 a citovaná judikatúra).
- 51 Na druhej strane ustanovenia nachádzajúce sa v kapitole II oddiele 5 nariadenia Brusel I majú nielen osobitnú, ale takisto aj vyčerpávajúcu povahu (pozri v tomto zmysle rozsudok z 10. septembra 2015, Holterman Ferho Exploitation a i., C-47/14, EU:C:2015:574, bod 44 a citovanú judikatúru).
- 52 V treťom rade článok 21 nariadenia Brusel I obmedzuje možnosť zmluvných strán pracovnej zmluvy uzatvoriť dohodu o voľbe právomoci. K uzatvoreniu takejto dohody teda môže dôjsť až po vzniku sporu, alebo, ak bola uzatvorená skôr, musí umožniť pracovníkovi obrátiť sa na iné súdy, ako sú tie, ktorým uvedené pravidlá zverujú právomoc (rozsudok z 19. júla 2012, Mahamdia, C-154/11, EU:C:2012:491, bod 61).
- 53 Z toho vyplýva, že toto ustanovenie nemôže byť vykladané tak, že dohoda o voľbe právomoci sa môže uplatňovať výlučne a zakázať tak pracovníkovi obrátiť sa na súdy príslušné podľa článkov 18 a 19 nariadenia Brusel I (pozri v tomto zmysle rozsudok z 19. júla 2012, Mahamdia, C-154/11, EU:C:2012:491, bod 63).
- 54 V predmetnom prípade treba konštatovať, ako zdôraznil generálny advokát v bodoch 57 a 58 svojich návrhov, že taká doložka o voľbe právomoci, aká bola dohodnutá v zmluvách, o ktoré ide vo veci samej, nezodpovedá ani jednej, ani druhej z požiadaviek stanovených článkom 21 nariadenia Brusel I a že v dôsledku toho sa nemožno na uvedené ustanovenie odvolávať proti žalobcom vo veci samej.
- 55 V štvrtom a poslednom rade treba uviesť, že autonómny výklad článku 19 bodu 2 nariadenia Brusel I nebráni tomu, aby sa zohľadnili zodpovedajúce ustanovenia obsiahnuté v Rímskom dohovore, keďže cieľom tohto dohovoru, ako vyplýva z jeho preambuly, je takisto pokračovať v oblasti medzinárodného práva súkromného v diele právneho zjednocovania, už začatého v rámci Únie, najmä pokiaľ ide o súdnu právomoc a výkon rozsudkov.
- 56 Ako totiž uviedol generálny advokát v bode 77 svojich návrhov, Súdny dvor už vykonal v rozsudkoch z 15. marca 2011, Koelzsch (C-29/10, EU:C:2011:151) a z 15. decembra 2011, Voogsgeerd (C-384/10, EU:C:2011:842) výklad Rímskeho dohovoru najmä vzhľadom na ustanovenia Bruselského dohovoru, týkajúce sa individuálnej pracovnej zmluvy.

- 57 Pokiaľ ide o definíciu pojmu „miest[o], kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“ v zmysle článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia Brusel I, Súdny dvor opakovane rozhodol, že kritérium členského štátu, v ktorom pracovník vykonáva obvykle svoju prácu, sa musí vykladať široko (pozri analogicky rozsudok z 12. septembra 2013, Schlecker, C-64/12, EU:C:2013:551, bod 31 a citovanú judikatúru).
- 58 Pokiaľ ide o pracovnú zmluvu vykonávanú na území viacerých zmluvných štátov a v prípade neexistencie skutočného centra profesijných činností pracovníka, z ktorého by vykonával podstatnú časť svojich povinností voči svojmu zamestnávateľovi, Súdny dvor rozhodol, že článok 5 bod 1 Bruselského dohovoru sa musí vzhľadom na potrebu jednak určiť miesto, s ktorým má spor najväčšiu spojitosť na účely určenia sudcu, ktorý je najvhodnejší na rozhodnutie vo veci, a jednak zabezpečiť primeranú ochranu pracovníkovi ako najslabšej zmluvnej strane a vyhnúť sa tomu, aby bolo príslušných viacero súdov, vykladať tak, že sa ním myslí miesto, v ktorom alebo z ktorého pracovník v skutočnosti vykonáva podstatnú časť svojich povinností voči svojmu zamestnávateľovi. Práve v tomto mieste totiž môže pracovník za čo najmenších nákladov podať žalobu na súd proti svojmu zamestnávateľovi alebo sa obhajovať a súd v tomto mieste je najvhodnejší na rozhodnutie sporu týkajúceho sa pracovnej zmluvy (pozri v tomto zmysle rozsudok z 27. februára 2002, Weber, C-37/00, EU:C:2002:122, bod 49 a citovanú judikatúru).
- 59 Za takýchto okolností sa teda pojem „miest[o], kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“, stanovený v článku 19 bode 2 písm. a) nariadenia Brusel I musí vykladať tak, že sa ním myslí miesto, v ktorom alebo z ktorého pracovník v skutočnosti vykonáva podstatnú časť svojich povinností voči svojmu zamestnávateľovi.
- 60 V predmetnom prípade sa spory vo veci samej týkajú pracovníkov zamestnaných ako členovia posádky leteckej spoločnosti, alebo pracovníkov, ktorí jej boli daní k dispozícii. Súd členského štátu, na ktorom začalo takéto konanie, ak nie je schopný určiť jednoznačne „miest[o], kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“, musí na účely overenia svojej vlastnej príslušnosti identifikovať „miesto, z ktorého“ tento pracovník vykonával v zásade povinnosti voči svojmu zamestnávateľovi.
- 61 Ako pripomenul generálny advokát v bode 95 svojich návrhov, z judikatúry Súdneho dvora takisto vyplýva, že na konkrétne určenie tohto miesta prináleží vnútroštátnemu súdu, aby použil súbor indícií.
- 62 Táto metóda indícií umožňuje nielen lepšie odraziť skutočnosť právnych vzťahov, keďže musí zohľadňovať všetky prvky, ktoré charakterizujú činnosť pracovníka (pozri analogicky rozsudok z 15. marca 2011, Koelzsch, C-29/10, EU:C:2011:151, bod 48), ale takisto predchádzať tomu, aby taký pojem, akým je „miest[o], kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“ nepredstavoval umelo vykonštruované miesto alebo neprispel k realizácii stratégií obchádzania (pozri analogicky rozsudok z 27. októbra 2016, D’Oultremont a i., C-290/15, EU:C:2016:816, bod 48 a citovanú judikatúru).
- 63 Ako zdôraznil generálny advokát v bode 85 svojich návrhov, pokiaľ ide o osobitosť pracovných vzťahov v odvetví dopravy, Súdny dvor v rozsudkoch z 15. marca 2011, Koelzsch (C-29/10, EU:C:2011:151, bod 49) a z 15. decembra 2011, Voogsgeerd (C-384/10, EU:C:2011:842, body 38 až 41) uviedol viacero indícií, ktoré môžu zohľadniť vnútroštátne súdy. Tieto súdy musia najmä zistiť, v ktorom členskom štáte sa nachádza miesto, z ktorého pracovník vykonáva svoje úlohy týkajúce sa dopravy, miesto, kam sa vracia po vykonaní úlohy, dostáva pokyny k úlohám a organizuje svoju prácu, ako aj miesto, kde sa nachádzajú pracovné prostriedky.
- 64 V tejto súvislosti za takých okolností, o aké ide vo veci samej, a ako zdôraznil generálny advokát v bode 102 svojich návrhov, sa musí zohľadniť aj miesto, kde majú základňu lietadlá, na palube ktorých sa obvykle vykonáva práca.
- 65 V dôsledku toho pojem „miesto, v ktorom alebo z ktorého zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“ nemožno porovnávať s pojmom uvedeným v inom akte práva Únie.

- 66 Pokiaľ ide o členov posádky leteckej spoločnosti, alebo osoby, ktoré jej boli dané k dispozícii, uvedený autonómny pojem nemožno porovnať s pojmom „domáca základňa“ v zmysle prílohy III nariadenia č. 3922/91. Nariadenie Brusel I totiž neodkazuje na nariadenie č. 3922/91, ani nesleduje tie isté ciele, keďže poslaním tohto posledného uvedeného nariadenia je harmonizovať technické pravidlá a administratívne postupy v oblasti bezpečnosti leteckej dopravy.
- 67 Okolnosť, že pojem „miest[o], kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“ v zmysle článku 19 bodu 2 písm. a) nariadenia Brusel I nemožno porovnať s pojmom „domáca základňa“ v zmysle prílohy III nariadenia č. 3922/91, však neznamená, ako to zdôraznil generálny advokát v bode 115 svojich návrhov, že by tento posledný uvedený pojem nebol vôbec relevantný na účely určenia, za takých okolností, o aké ide v sporoch vo veci samej, miesta, z ktorého pracovník vykonáva obvykle svoju prácu.
- 68 Konkrétnejšie, ako vyplýva z bodov 61 až 64 tohto rozsudku, Súdny dvor už zdôraznil potrebu, pri identifikácii tohto miesta, použiť metódu indícií.
- 69 V tejto súvislosti pojem „domáca základňa“ predstavuje prvok, ktorý môže mať významnú úlohu pri identifikácii indícií pripomenutých v bodoch 63 a 64 tohto rozsudku, a umožní, za takých okolností, o aké ide v sporoch vo veci samej, určiť miesto, z ktorého pracovníci vykonávajú obvykle svoju prácu, a tak aj príslušnosť súdu, ktorému prináleží prejednať žalobu podanú týmito pracovníkmi v zmysle článku 19 ods. 2 písm. a) nariadenia Brusel I.
- 70 Tento pojem je totiž definovaný v prílohe III nariadenia č. 3922/91 v predpise OPS 1.1095 ako miesto, z ktorého členovia posádky systematicky začínajú a končia svoj pracovný deň, pričom si tam organizujú svoju dennú prácu a v blízkosti ktorého sa počas obdobia vykonávania pracovnej zmluvy skutočne usadili a sú k dispozícii leteckého dopravcu.
- 71 Podľa predpisu OPS 1.1110 tejto prílohy obdobia minimálneho odpočinku pracovníkov, akými sú tí vo veci samej, sa rozlišujú podľa toho, či je tento čas strávený mimo alebo v mieste „domácej základne“ v zmysle prílohy III nariadenia č. 3922/91.
- 72 Okrem toho treba uviesť, že toto miesto nie je určené ani svojvoľne, ani pracovníkom, ale podľa predpisu OPS 1.1090 bodu 3.1 uvedenej prílohy prevádzkovateľom, a to pre každého člena posádky.
- 73 Iba v prípade, že by vzhľadom na skutkové okolnosti každého z prípadov v predmetných veciach také žaloby, o aké ide vo veci samej, mali užšie väzby s iným miestom, ako je „domáca základňa“, by nebola relevantnou táto posledná uvedená základňa na identifikáciu „miesta, z ktorého pracovníci vykonávajú obvykle svoju prácu“ (pozri v tomto zmysle rozsudok z 27. februára 2002, Weber, C-37/00, EU:C:2002:122, bod 53, ako aj analogicky rozsudok z 12. septembra 2013, Schlecker, C-64/12, EU:C:2013:551, bod 38 a citovanú judikatúru).
- 74 Okrem toho autonómna povaha pojmu „miest[o], kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“ nemôže byť spochybnená odkazom na pojem „domáca základňa“ v zmysle tohto nariadenia, ktorý je obsiahnutý v znení nariadenia č. 883/2004, keďže toto posledné uvedené nariadenie a nariadenie Brusel I sledujú rozdielne účely. Kým totiž nariadenie Brusel I sleduje cieľ uvedený v bode 47 tohto rozsudku, cieľom nariadenia č. 883/2004 je, ako uvádza jeho odôvodnenie 1, okrem voľného pohybu osôb, „prispieť k zlepšeniu ich životnej úrovne a podmienok zamestnania“.
- 75 Okrem toho úvaha, podľa ktorej pojem miesto, v ktorom alebo z ktorého zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu, na ktoré odkazuje článok 19 bod 2 písm. a) nariadenia Brusel I, nie je, ako vyplýva z bodu 65 tohto rozsudku, porovnateľný so žiadnym iným pojmom, platí takisto, pokiaľ ide o „štátnu príslušnosť“ lietadiel v zmysle článku 17 Chicagského dohovoru.

- 76 Takto teda a na rozdiel od toho, čo tvrdia Ryanair a Crewlink v rámci svojich pripomienok, členský štát, z ktorého člen posádky leteckej spoločnosti alebo osoba, ktorá je jej daná k dispozícii, obvykle vykonáva svoju prácu, nemožno porovnávať s územím členského štátu, ktorého lietadlá tejto leteckej spoločnosti majú štátnu príslušnosť v zmysle článku 17 Chicagskeho dohovoru.
- 77 Vzhľadom na vyššie uvedené úvahy treba odpovedať na položené otázky tak, že článok 19 bod 2 písm. a) nariadenia Brusel I sa má vykladať v tom zmysle, že v prípade žaloby podanej pracovníkom, ktorý je členom posádky leteckej spoločnosti alebo je jej daný k dispozícii, a na účely určenia právomoci súdu, na ktorý bola podaná táto žaloba, nie je pojem „miest[o], kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“ v zmysle tohto ustanovenia porovnateľný s pojmom „domáca základňa“ v zmysle prílohy III nariadenia č. 3922/91. Pojem „domáca základňa“ však predstavuje významnú indíciu na účely určenia „miesta, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“.

O trovách

- 78 Vzhľadom na to, že konanie pred Súdny dvorom má vo vzťahu k účastníkom konania vo veci samej incidenčný charakter a bolo začaté v súvislosti s prekážkou postupu v konaní pred vnútroštátnym súdom, o trovách konania rozhodne tento vnútroštátny súd. Iné trovy konania, ktoré vznikli v súvislosti s predložením pripomienok Súdnemu dvoru a nie sú trovami uvedených účastníkov konania, nemôžu byť nahradené.

Z týchto dôvodov Súdny dvor (druhá komora) rozhodol takto:

Článok 19 bod 2 písm. a) nariadenia Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach sa má vykladať v tom zmysle, že v prípade žaloby podanej pracovníkom, ktorý je členom posádky leteckej spoločnosti alebo je jej daný k dispozícii, a na účely určenia právomoci súdu, na ktorý bola podaná táto žaloba, nie je pojem „miest[o], kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“ v zmysle tohto ustanovenia porovnateľný s pojmom „domáca základňa“ v zmysle prílohy III nariadenia Rady (EHS) č. 3922/91 zo 16. decembra 1991 o harmonizácii technických požiadaviek a správnych postupov v oblasti civilného letectva, zmeneného nariadením Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1899/2006 z 12. decembra 2006. Pojem „domáca základňa“ však predstavuje významnú indíciu na účely určenia „miesta, kde zamestnanec obvykle vykonáva svoju prácu“.

Podpisy